

Josip Kolanović

Arhiv Hrvatske, Zagreb, Marulićev trg 21

IZVJEŠTAJ O PUTU U RIM 12.—19. X. 1986.

UDK 910.2 (079.3) (45)

Pregledni članak

Autor daje izvještaj o stručnom posjetu Centralnom uredu za arhivska dobra Ministarstva za kulturna i ambijentalna dobra u Rimu; naročito se zadržao na pitanjima organizacije arhivske službe u Italiji, s posebnim osvrtom na informativna pomagala ili AOP, na metodu obrade mikrofilmova građe snimljene u svrhu zaštite, na evidentiranje izvora za povijest SFRJ što se nalaze u Centralnom državnom arhivu. Učinjena je istraživačka akcija, osobito u vezi s Tajnim vatikanskim arhivom.

Na temelju Programa prosvjetne i kulturne suradnje između Saveznog izvršnog vijeća SFRJ i vlade Republike Italije za 1985—1987. godinu, čl. 49, u vremenu od 12—19. lipnja 1986. boravili su u Rimu kao gosti Ministarstva za kulturna i ambijentalna dobra (Ministero per i beni culturali e ambientali), Centralni ured za arhivska dobra (Ufficio centrale per i beni archivistici) Ema Umek, direktor Arhiva SR Slovenije, dr Duška Krnel-Umek, direktor Pokrajinskog arhiva u Kopru, mr Josip Kolanović, arhivski savjetnik Arhiva Hrvatske i prof. Miljenko Pandžić, viši arhivist Arhiva Hrvatske.

U prethodno izrađenom programu posjeta Centralnom uredu za arhivska dobra postavili smo slijedeće zadatke: 1) Upoznati organizaciju arhivske službe u Italiji s posebnim osvrtom na informativna pomagala i AOP u arhivima; 2) Upoznati metodu obrade mikrofilmova arhivske građe snimljene u svrhu zaštite; 3) Upoznati druge arhivske ustanove u Rimu, posebno Tajni Vatikanski arhiv; 4) Nastaviti rad na evidentiranju izvora za povijest SFRJ što se nalazi u Centralnom državnom arhivu u Rimu (Archivio Centrale dello Stato).

1) Osnove organizacije arhivske službe u Italiji prikazao je prof. E. Lodolini u brošuri »Organizzazione archivistica«, što je izišla u seriji »Itinerari archivistici Italiani«, a pregled te brošure obradio je na hrvatskom J. Barbarić, »Organizacija arhivske službe u Italiji« (Arhivski vjes-

nik XXVI, 1983, 26, 165—180). U toj istoj seriji dosada su izašli i kratki informativni pregledi i pojedinih arhiva.

Budući da smo prethodno bili upoznati s osnovnim organizacijskim ustrojstvom arhivske službe, detaljnije smo tražili podatke o radu na izradi informativnih pomagala.

U Italiji nema do sada izrađenih propisa o izradi inventara. U arhivima su u upotrebi stari inventari i težište u radu stavlja se na obradu arhivske građe i izradu inventara za one fondove za koje ne postoje inventari. Osnovna struktura inventara sastoji se od: a) uvoda koji sadrži povijest odnosno ustanove čijim je djelovanjem nastala građa i povijesnim pregledom samoga fonda (struktura, sudbina fonda do njegova sređivanja te rad na sređivanju fonda); b) opis arhivskih jedinica. U načelu se kod obrade arhivske jedinice uzima najmanja arhivska jedinica te se ona kratko opisuje, bilo sadržajno, bilo da se daju natuknice mjesta i osoba te vrijeme nastanka građe; c) Kazalo inventara. Takav oblik inventara odgovara dijelom našem sumarnom, a dijelom i analitičkom inventaru. Kod naznaka osoba, ukoliko je riječ o manje poznatim, u bilješki se donosi i funkcija te osobe.

U pripremi je izrada tipiziranih formulara za obradu kartografskog i grafičkog materijala što se čuva u arhivima kao i za popisivanje materijala značajnog za povijest arhitekture. Premda postoje međunarodni bibliotekarski standardi za obradu karata, mapa i sl, talijanski arhivisti misle da pri arhivističkoj obradi treba uzimati i neke druge elemente značajne za informaciju o takvoj građi.

Kod obrade notarskih arhiva ostaju na razini popisivanja pojedinih notara s vremenskim odrednicama za pojedine notarske knjige. Samo u izuzetnim slučajevima pristupa se obradi pojedinačnih isprava i stvara se »baza podataka«. Kako u Italiji postoji ogromna količina građe nastale djelovanjem bilježnika, mišljenja su da će se morati ostati kod najosnovnijih podataka o notarima, količini i vremenu sačuvane građe.

U pristupu automatskoj obradi podataka dosta su suzdržani te smatraju da u tome valja postupati oprezno s prethodno razrađenim programima. Značajniji pokušaj učinjen je u Centralnom državnom arhivu u Rimu. Program ima dva dijela: a) obrada podataka o korištenju građe (fondovi, autori, teme, naručivanje građe) i b) obrada arhivističkih podataka.

Gledom na ovu drugu točku započeli su obradu dijela Ministero interno, Direzione generale della pubblica sicurezza, i to serije »Casallario politico centrale 1896—1945, koja ima 5.570 kutija s oko 150.000 osobnih dosjea. Za tu je seriju izrađen popis (schedario per gli affiliati a partiti sovversivi considerati pericolosi per l'ordine e la sicurezza pubblica). Ta se dokumentacija odnosi pretežno na »subverzivne« elemente u razdoblju fašizma. Dosjei (fascicoli) sadrže biografske podatke, koji

su se naknadno dopunjavali, zatim karakteristike za pojedine osobe, izvještaje, zapisnike preslušavanja, popis zaplijenjenih radova.

Prethodno su u obliku formulara obrađeni svi dosjei koji, uz arhivsku signaturu, sadrže: 1) ime, prezime i ime oca; 2) mjesto i datum rođenja; 3) mjesto i država boravka; 4) »Politička boja« (antifašist, komunist, antinacionalist); 5) zvanje i zanimanje i 6) Raspon godina za koje su sačuvani podaci. Uz te osnovne podatke koji su ispunjeni tekstualno, drugi dio formulara sadrži podatke uz koje se za pojedine dosjee navodi samo oznaka zvjezdicom (Confino politico, Ammonizione, Diffida, Rubrica di frontiera, Internamento, Giurisdizione ordinaria, Tribunale speciale, Detenuto politico, Materiale a stampa) te podataka da li je sačuvana potpuna biografija.

Očito je, dakle, da su obrađeni najosnovniji informativni podaci, s time da detaljnije podatke (biografija i sl.) valja tražiti u samoj građi.

AOP programirana je u dva segmenta koji se mogu samo odvojeno pretraživati: zasebno se pretražuje anagrafski dio (1—3), a zasebno »politički dio« (4—5) s time da su uvijek naznačene arhivske signature. Kao demonstraciju zatražili smo podatke iz prvih desetak tisuća fascikula (dosjea) o svim pojedincima koji su rođeni u Zagrebu i s njihovom »političkom karakteristikom«. Budući da »Cassellario politico centrale« sadrži velik broj osoba, posebno komunista, antifašista, antinacionalista (masona) i s područja SFRJ, u daljim kontaktima bit će potrebno dobiti sve te podatke jer su oni od izuzetnog značenja, osobito za povijest radničkog pokreta kod nas (Dalmacija i Istra) kao i za podatke o našim ljudima u drugim zemljama po cijelom svijetu koji su djelovali s pozicija naprednih ideja.

Pokušali smo to već učiniti prilikom svog boravka, međutim nismo zbog kratkoće vremena mogli uspjeti.

Sav projekt još nije do kraja obrađen te oni i dalje na njemu rade.

Podatke o korisnicima, temama i o korištenoj građi zasada imaju obrađene samo na karticama. U Archivio Centrale dello Stato takva kartoteka sadrži imena svih dosadašnjih korisnika s naznakom građe koju su obrađivali, zatim kartoteka svih prijavljenih tema s oznakom osoba koje su radile na toj temi te kartoteku svih korištenih fondova s naznakom osoba koje su te fondove koristile.

Uz tu kartoteku o praćenju korištenja građe kao izvanrednog sredstva i za planiranje poslova na obradi pojedinih fondova koji se više koriste, Archivio Centrale dello Stato izdao je i Bibliografiju Centralnog državnog arhiva (Bibliografia dell'Archivio Centrale dello Stato, Rim 1986, str. 457). Ta Bibliografija sadrži popis svih radova nastalih u razdoblju 1953—1978. u kojima je korištena građa Središnjeg državnog arhiva. Izrađena je na temelju obvezatnih primjeraka što su ih istraživači dužni predati arhivu, a i pregledom sve relevantnije domaće i stra-

ne povijesne periodike. U prvom, osnovnom dijelu (str. 1—384), abecednim redom doneseni su bibliografski podaci s naznakom fondova, odnosno serija koji se citiraju u odnosnom radu. U Dodatku sadržan je popis svih fondova ili serija što se navode u različitim tiskanim inventarima, osobito u izrađenim tematskim inventarima (str. 385—400). Slijede kazala: fondova koji su korišteni s uputnicom na bibliografsku jedinicu (str. 401—423), Konkordanca naziva fondova kakav je u rukopisnom Vodiču Središnjeg državnog arhiva i u Guida generale degli Archivi di Stato italiani (str. 425—432), Kronološko kazalo sadrži popis radova (s uputnicama na prvi dio) tiskanim u pojedinim godinama od 1952—1978 (str. 433—435), i konačno, Kazalo značajnijih imena i tema (str. 437—457).

Ovakav tip bibliografije, što ga po prvi put izdaje Središnji državni arhiv u Rimu, nije novost kao svojevrсно informativno pomagalo za rad u arhivima. U razdoblju od 1962—1966. izašla je u četiri sveska i »Bibliografia dell'Archivio Vaticano«. Ovakve bibliografije daju informaciju o svim korištenim fondovima, o temama koje su rađene na pojedinim fondovima i serijama. Uz to u kazalima se jasno vidi i »dinamika« korištenja građe, odnosno radova izrađenih u pojedinim razdobljima u arhivima. Kao informativno pomagalo takve bibliografije su izvanredan vodič za istraživače, a one su ujedno i putokaz za dalju obradu pojedinih arhivskih fondova.

Na primjeru Središnjeg državnog arhiva u Rimu mogli smo sagledati i metodu rada pojedinih istraživača na traženju informacija o građi. Ondje praktički postoje dvije čitaonice, jedna za arhivska pomagala, a druga za arhivsku građu. U maloj čitaonici za arhivska pomagala istraživačima je dostupan strojem napisan Vodič toga arhiva, u kojem je svaki fond označen određenim brojem, od 1 pa dalje. Na posebnoj stalaži nalaze se u »registratorima« sva dosada izrađena pomagala za fondove, označena istim brojem kojim je odnosni fond obilježen i u Vodiču. Uz dostupnost svih inventara, u toj maloj čitaonici nalaze se i već spomenute kartoteke s podacima za istraživače, teme i korištene fondove.

Naručivanje građe obavlja se tako da se za svaku tehničku arhivsku jedinicu ispiše posebna narudžbenica (kopirana u tri primjerka). Jedan primjerak stavlja se na mjesto odakle je građa uzeta, drugi ostaje pričvršćen uz samu kutiju odnosno protokol, a treći ostaje u dokumentaciji o evidenciji korištenja građe. Uz ispunjavanje takvih narudžbenica, obavezno je ispuniti prethodno i formular — dozvolu za rad u arhivu s uobičajenim podacima o korisniku i o temi.

Za cjelokupnu arhivsku baštinu Italije u toku je publiciranje Općeg vodiča talijanskih državnih arhiva (Guida generale degli archivi di Stato italiani). Pothvat na tome projektu započeo je 1966. godine, a prvi svezak koji obuhvaća slova A — E (arhivi u pojedinim gradovima) te

Archivio Centrale dello Stato objavljen je 1981. godine s uvodnom riječi Giovannija Spadolini, predsjednika ministarskog savjeta. Drugi svezak sadrži mjesta (arhive) pod slovom F — M i objavljen je 1983, a treći svezak sadrži mjesta od slova N do R, i objavljen je 1986. godine.

Ovaj Vodič, za koji predviđaju još 1 svezak, po svom informativnom značenju sličan je seriji »Arhivski fondovi i zbirke u SFRJ«, koja je izrađena za sve republike i pokrajine u SFRJ. Ipak, po informativnosti on je znatno bogatiji, jer uz kratke bilješke o povijesti pojedinih institucija daje uz fondove velikim dijelom i pregled pojedinih serija, kao i bibliografiju o svakome fondu. Na kraju prikaza svakoga arhiva donosi i kazalo fondova abecednim redom. Premda u obradi pojedinih fondova nije jedinstven za sve arhive, on sadrži i podatke koji su veoma vrijedni i za historiografska istraživanja i naše povijesti, osobito Središnji državni arhiv u Rimu, Državni arhiv u Rimu te arhivi pojedinih krajeva na zapadnoj obali Jadrana. Razumljivo je da će od osobitoga značenja biti prikazi arhiva Trsta i Venecije koji su predviđeni za četvrti svezak. Svaki arhiv (izuzev Središnjeg državnog arhiva) prikazan je u tri odsjeka: 1) državni organi i uprava, središnja i mjesna poglavarstva do sjedinjenja Italije; 2) fondovi krajevnih organa ujedinjene Italije te pravosudni organi; 3) sve ostalo što nije ušlo u dva prva dijela: vlastelinstva, općine koje su depoziti u arhivu, fašistički arhivi, odbori nacionalnog oslobođenja, bilježnički arhivi, katastici, gospodarstvene, prosvjetne i kulturne ustanove, trgovačke komore, socijalne i dobrotvorne ustanove, fondovi nastali djelovanjem vjerskih zajednica, osobni i obiteljski arhivski fondovi, zbirke.

U izdanju Ministarstva za kulturna i ambijentalna dobra objavljen je i Vodič kroz arhive otpora (Guida agli Archivi della Resistenza, Roma 1983, 974 str.) što ga je priredila Komisija za arhive i biblioteke Nacionalnog instituta za povijest oslobodilačkog pokreta u Italiji (Istituto nazionale per la storia del movimento di liberazione in Italia). Uz prikaz arhivske građe Nacionalnog instituta za povijest oslobodilačkog pokreta u Italiji donesen je i popis arhivske građe i mikrofilmova 29 pokrajinskih i povijesnih instituta za povijest otpora u Italiji, što odgovaraju našim institutima za povijest radničkog pokreta. Vodič sadrži prikaz preko tri milijuna dokumenata i 550 fondova koji sadrže građu za povijest radničkog i oslobodilačkog pokreta, kao i za suvremenu povijest Italije u razdoblju od kraja 19. stoljeća do 1972. godine, i predstavlja nezamjenjivo pomagalo za proučavanje suvremene talijanske povijesti. Međutim, najveći dio dokumenata koji su prikazani u ovom Vodiču odnosi se na oružani otpor u vrijeme drugog svjetskog rata (oko 60—65%), dok se ostali dio odnosi na početke radničkog pokreta u 19. stoljeću, na I svjetski rat, zatim na probleme suvremene gospodarske, društvene i političke povijesti Italije.

Arhivska građa je prikazana za svaki institut posebno. Na početku se donose osnovni podaci o biblioteci instituta (broj svezaka knjiga i

periodike, profil biblioteke, izrađeni katalozi i radno vrijeme), zatim o arhivu (količini arhivske građe i mikrosnimaka kao i kratki pregled zbirke koje inače nisu prikazane u daljem tekstu opisa arhivske građe) i konačno popis publikacija svakoga instituta. Zatim slijedi kratki historijat instituta, s posebnim osvrtom na prikaz sadržaja arhivske i dokumentacijske građe. U prikazu arhivske građe čuva se načelo arhivskih cjelina (fondova) pa je zbog toga iz popisa isključen prikaz zbirke koji je sumarno iskazan na početku, kao što smo to i istaknuli. U prikazu arhivske građe daje se opis istorodnih skupina dokumenata i, gdje je to moguće, daju bitni sadržaji: autor, glavni predmet, količina i vremenski raspon. Uz arhivsku građu u Vodiču je prikazana i mikrosnimljena građa iz drugih talijanskih i stranih arhiva (National Archives of Washington, Imperial War Museum, Public Record Office u Londonu). Iz Vodiča je vidljivo da su spomenuti instituti izradili i vodiče za građu u talijanskim i stranim arhivima što se odnose na cijelu Italiju ili na pojedina područja. Kao primjer navodimo *Guida alle fonti anglo-americane 1940/1950*. Pojedini instituti izradili su i preglede inventara talijanskih arhiva ukoliko sadrže građu za područje njihova istraživačkog rada. Na kraju Vodiča donosi se Kazalo osobnih imena i opširno kazalo stvaralaca arhivske građe (Indice degli arganismi) iz kojega se jasno mogu uočiti stvaraoci kojih sve arhivsku i mikrosnimljenu građu čuvaju pojedini instituti za povijest otpora u Italiji.

Valja napomenuti da Ured za arhivska dobra pri Ministarstvu za kulturna i ambijentalna dobra nije nadležan za arhivsku građu što se čuva u institutima za povijest otpora.

Pri *Uredu za arhivska dobra* poseban se Odbor brine za izdavačku djelatnost. Uz izdavanje časopisa *Rassegna degli Archivi di Stato*, do 1983. izdavao je dvije serije: *Pubblicazioni degli Archivi di Stato* (inventari pojedinih fondova, regesta, vodiči pojedinih arhiva, katalozi i ilzožbe), ukupno izišlo 97 svezaka; *Fonti e sussidi* (objava građe), ukupno izišlo 8 svezaka. Od 1983. namjesto tih dviju serija, osnovane su nove: *Fonti* (objava građe), *Saggi* (prigodni zbornici), *Sussidi*, *Quaderni della »Rassegna degli archivi di Stato«* (inventari, radovi o arhivistici, bibliografije, zbornici sa arhivističkih savjetovanja, tematski vodiči), ukupno 52 sveska i *Altre pubblicazioni degli Archivi di Stato* (posebna izdanja kao što su zbirka zakona o arhivima, vodiči za pojedine arhive, Opći vodič, pomoćne povijesne znanosti), izišlo 9 svezaka.

Odbor za publiciranje izradio je jedinstveno uputstvo o izdavanju građe s detaljnim uputama za pripremu teksta za tisak. On ima nadalje zadaću da koordinira cjelokupnu izdavačku djelatnost s područja arhivske službe, obavlja nadzor nad kvalitetom inventara koji se daju u tisak, a promiče i pripremu tematskih inventara. Radnici Odbora su ujedno u većini slučajeva i recenzenti prispjelih radova te vode cijelu brigu oko tiskanja.

Postoji i mogućnost da i drugi arhivi publiciraju svoja izdanja, ali je to veoma ograničeno i odobrenje sredstava dijelom ovisi i od samoga Odbora za publiciranje pri Uredu za arhivska dobra.

Zanimali smo se i za osposobljavanje arhivskih radnika. Općenito u arhive se primaju kandidati koji su završili povijest ili pravo. Kandidati prije prijema polažu pismeni ispit iz povijesti (srednjovjekovna, moderna i suvremena), iz prava (uprava, ustav), iz povijesti talijanskog prava, klasičnog ili srednjovjekovnog latiniteta. Na usmenom ispitu polaže se politička ekonomija, statistika, jezici i dr. Nakon prijema u arhiv obavezno je dvogodišnje školovanje u kojem su glavni predmeti: arhivistika (s poviješću institucija), latinska paleografija, diplomatika i dr. prema programu koji je donesen već 1911. godine, a objelodanjen je u »La legge sugli archivi«, Roma 1963. Diploma iz arhivistike nakon dvogodišnjeg studija obaveza je za sve arhiviste.

2) Centar državnih arhiva za fotoreprodukciju, uvez i restauraciju (Centro di fotoriproduzione, legatoria e restauro degli Archivi di Stato).

Ovaj Centar, koji među ostalim obavlja i praktički posao mikrosnimanja, uvezivanja i restauriranja, ima prvobitni zadatak da istražuje nove metode i promiče službu mikrosnimanja i restauriranja te ujedno radi na stručnom usavršavanju i obavlja nadzor nad radom drugih fotolaboratorija i restauratorskih radionica unutar arhivske službe. On priprema norme, uputstva i pravila za tehničke i arhivističke standarde što se traže za mikrosnimanje. Godine 1985. održao je slijedeće tečajeve: tečaj o zaštiti arhivske građe, tečaj o novim metodama restauriranja, tečaj za fototehniku u arhivima.

Nedavno su priredili nacrt uputstva za mikrosnimanje u kojemu su utvrđeni tehnički standardi. Mi smo se posebno zanimali za arhivistički vid sigurnosnog snimanja.

S tehničkog gledišta imaju vrlo stroge kriterije za kvalitetu snimaka. Pretpostavka je da ne bude više od 2% loših snimaka. Ukoliko ih ima više onda se ponovno snima ista građa. Do 2% »škarta« (nakon provjere poslije razvijanja) neuspjeli se snimci ponove i stave na kraju snimljenog fonda.

Postupak pri sigurnosnom snimanju: 1) Fond mora biti sređen; 2) mora biti izrađen inventar; 3) neposrednu pripremu obavljaju arhivisti.

Uveli su kao pravilo da svaka arhivska jedinica bude na jednoj roli. Dopuštaju mogućnost da na jednoj roli budu i dvije arhivske jedinice, ali odbacuju mogućnost da se jedna arhivska jedinica podijeli na dvije role.

Kod snimanja na film ostavljaju 40 cm na početku prazno (za kasnije testove trajnosti filma). Nakon toga dolazi jedan snimak o tehničkim osobinama filma na kojem se snima. Slijedeći snimak je prazan. Na trećem snimku je strojem ispisani formular sa ovim podacima: 1) Ustanova koja snima (npr. Centro di fotoriproduzione, legatoria e

restauro degli archivi di Stato); 2) Ustanova u kojoj se čuva građa; 3) Fond; 4) Broj arhivskih jedinica fonda; 5) Rola (Bobina) sadrži svežak... fonda i ispiše se naziv fonda; 6) Radni nalog br. 9) Vrsta filma; 10) Aparat na kojem je snimljeno i 11) ime snimatelja.

Četvrti snimak je prvi dokumenat... Na kraju se ponove prva tri snimka (o tehničkim osobinama filma, formular s podacima koje sadrži film) te stavi oznaka »Kraj«.

Za svaki snimljeni fond izrađuje se inventar sigurnosnih snimaka. Taj inventar sadrži ove podatke: 1) Mikrofilmovi fonda... od svežaka...; 2) Ukupno ima rola (bobina)... i one su označene od 1—45 (eventualno ako ima i koji broj sa bis, npr. 32bis i 33bis); 3) Ukupno snimaka. Svaka bobina ima na početku tri snimka, i na kraju tri snimka koji nisu numerirani (Naime, automatski se svi snimci numeriraju, ali samo oni na kojima je arhivska građa).

Na drugoj strani započinje inventar pojedinih rola:

Rola 1: snimka..., označeni brojevima 1—356 (npr.)

Sadržaj: uzima se iz inventara.

Prazne strane se ne snimaju.

Bis rola uvodi se u slučaju ako jedna arhivska jedinica nije mogla stati na jednu rolu pa se nastavlja na drugoj roli. Npr.

rola 32: snimaka 1261.

rola 32bis: snimaka 10.

Sadržaj: kutija 31 od dokumenta sign...

Na posljednjoj roli snime se i numeriraju oni dokumenti koji su neuspjeli pri snimanju. Na rolama gdje je snimak neuspjao stavi se (u inventaru) opaska da se taj snimak nalazi na roli...

Prema nacrtu novog uputstva nije predviđeno da se izrađuju kartoteke za svaku rolu, odnosno za svaku arhivsku jedinicu.

Signatura svake role sadrži naziv fonda i broj role kako je u inventaru. Nema ju, dakle, kontinuiranu numeraciju mikrofilmova, već numeracija — u velikom dijelu — odgovara numeraciji kutija samih originala.

Centar izdaje i svoj bilten u kojem donosi svoj rad, obavijesti o održanim tečajevima, nova iskustva i bibliografiju.

Za Središnji laboratorij predviđaju jednog ing. kemije (isti za fotolaboratorij i laboratorij za restauraciju) koji obavlja redovitu kontrolu snimaka (nakon snimanja) te kontrolu u određenim vremenskim razmacima (svakih 10 ili više godina).

Na kraju smo postavili pitanje o normama. Odgovorili su nam da je to drugi put da im netko postavlja takvo pitanje. Naime, oni pri radu za sigurnosno snimanje polažu maksimalnu pažnju na kvalitetu, kako bi se izbjeglo da bude što manje neispravnih snimaka te smatraju da se pitanje kvalitete ni u kojem slučaju ne smije podrediti pitanju kvantitete.

U Centru su izradili na osobnom kompjutoru bibliografiju radova stručnjaka iz svoga Centra, a ne cjelokupnu bibliografiju iz drugih centara ili zemalja o pitanjima fotosnimanja i restauracije. Sada imaju ukupno 300 naslova i dali su nam jednu kopiju te bibliografije. Ona je izrađena po autorima i po natuknicama (stvarnim) za pojedine probleme.

3) Svoj boravak u Rimu iskoristili smo — u vrijeme kada smo završili svoje obveze u Archivio Centrale dello Stato — i za posjet Tajnom vatikanskom arhivu (Archivio Segreto Vaticano) i Vatikanskoj biblioteci (Biblioteca Apostolica Vaticana).

Posjet Tajnom Vatikanskom arhivu iskoristili smo u svrhu upoznavanja novih pomagala izrađenih u tom arhivu s osobitim obzirom na planirano sustavno istraživanje toga arhiva.

Kao što je poznato pismom kardinala državnog sekretara Agostina Casaroli upućenom kardinalu arhivistu Alfonsu Stickleru 20. kolovoza 1985. godine, građa je dostupna i za razdoblje papa Pija X (1903—1914 i Benedikta X (1914—1922), praktički do 1. siječnja 1922. godine. Međutim, iz tehničkih razloga otvaranje arhiva za građu do 1922. bit će postupno te je u svrhu istraživanja građe za razdoblje 1903—1922. potrebno prethodno uputiti dopis arhivu da bi se fondove i serije, što se žele istraživati, prethodno arhivistički obradili. Osim starih inventara kao što je K. A. Fink, »Das Vatikanische Archiv. Einführung in die Bestände und ihre Erforschung, 2. Aufl., Rim 1951, u Torontu je 1972. tiskan i na engleskom pregled toga arhiva: L. E. Boyle, (A Survey of the Vatican Archives and of its Medieval Holdings«. U pripremi je i novo izdanje »Sussidi per la consultazione dell'Archivio Vaticano«, Vol I, što ga je priredio Germano Gauldo. Za stariju povijest Martino Giusti izradio je pregled vatikanskih registara: »Studi sui Registri di bolle papali«, 1968; »Inventario die Registri Vaticano«, 1981. Pregled dosadašnjih radova izrađenih na temelju građe Tajnog vatikanskog arhiva s pregledom serija korištenih u tom arhivu sadržan je u opsežnoj »Bibliografia dell'Archivio Vaticano«, publiciranoj u četiri sveska u razdoblju od 1962—1966. Među ostalima ona daje i sustavni pregled sigli i kratica što se općenito upotrebljavaju u navođenju najvažnijih serija toga arhiva.

Pojedini narodi sustavno su istraživali građu Tajnog vatikanskog arhiva te ili tiskom objavili ili strojopisom ostavili u arhivu preglede te građe. Takav strojopisom pisani pregled jest i inventar što su ga za Sjevernu Ameriku izradili Monique Benoit i Gabriele Scardellato, »A Calendar of documents of North American interest from various series and sub-series of the Archivio Segreto Vaticano«, 3 sveska. Za izradu toga inventara pregledane su serije »Processus Datariae«; »Segretaria Apostolica«, Epistolae ad Principes, Segretaria dei Brevi, Lettere di vescovi; »Fondo (Archivio) Consistoriale«, Acta Camerarii, Acta Congre-

gationis consistorialis; »Sacra Cangregatio Consistorialis«, Acta Sacrae Congregationis Consistorialis, Congregationes, Positiones Congregationis Em. cap. Ordinum, Praeconia et Propositiones; »Acta Sacrae Congregationis super Disciplina regularum. Segretatia di Stato«, Nunciatura di Francia. Pregled građe načinjen je na temelju formulara (kartica) na koju su upisani slijedeći podaci: Redni broj, Naziv Arhiva (Tajni vatikanski arhiv), Naziv serije ili podserije, svezak, folio ili strana, jezik na kojem je pisan dokumenat, Sadržaj i Bilješka.

Slični pregled, ali samo za nunciature, izradio je za Španjolsku Jose Maria Marques, »Indices del Archivo de la nunciatura de Madrid« I (1664—1754), Rim 1975—1976. Općeniti pregledi značajni za povijest nunciature objavljeni su tiskom: Giuseppe de Marchi, »Le nunziature apostoliche dal 1800 al 1956«. Prefazione di S. E. Mons. Antonio Samoré. Roma 1957, Pierre, Blet S. J., »Histoire de la Représentation Diplomatique du Saint-Siège des origines à l'aube du XIXe si cle«, Roma 1982. Za austrijsko poslanstvo u Vatikanu usp. Alois Hudal, »Die österreichische Vatikanbotschaft 1806—1918«.

Slično kao i u Centralnom državnom arhivu u Rimu, i Tajni vatikanski arhiv ima dvije čitaonice: jednu sa svim pomagalima (indices, pregledi registara, tiskana i umnožena informativna pomagala) i drugu za korištenje arhivske građe. Uz te dvije čitaonice u posebnoj prostori je i priručna biblioteka. Potrebno je naglasiti da se mora strogo obdržavati red čitaonice i obavezna je stroga šutnja. Premda smo imali preporuku za posjet arhivu, i sam voditelj arhiva nas je na početku upozorio da moramo strogo obdržavati šutnju pa stoga rekao da samo s vratiju možemo pogledati čitaonicu u kojoj se koristi građa. Ovo napominjem radi sagledavanja odnosa prema istraživačima u toj ustanovi. Isto upozorenje dobili smo i prije pregleda Vatikanske biblioteke.

Dobrotom i ljubaznošću dr Ivana Rebernika, voditelja kataloga Vatikanske biblioteke, imali smo mogućnost u cjelosti pregledati Vatikansku biblioteku. Uz posebnu dozvolu koju smo dobili pokazan nam je i trezor u kojem se čuvaju rukopisi.

Katalozi Vatikanske biblioteke izrađeni su na enciklopedijskom sistemu autora i sadržaja. U velikoj čitaonici oko 90.000 knjiga je neposredno dostupno korisnicima. U posebnoj čitaonici rukopisa nalazi se izvanredna priručna biblioteka sa svim pomagalima potrebnim za korištenje rukopisa. Spremište rukopisa je posebno uređeno sa automatskom regulacijom temperature i vlažnosti. U spremištu knjiga nalazi se i posebna komora za dezinfekciju koja se redovito provodi.

U okviru Vatikanske biblioteke čuva se i poseban arhiv. U njemu se nalaze obiteljski arhivi fondova rimskih obitelji, od kojih su najznačajniji arhiv obitelji Barberini iz koje je potekao papa Urban VIII sa 24.000 registara te arhiv obitelji Chigi (od 17. st. dalje) iz koje je obi-

telji potekao papa Aleksandar VII, a sadrži izvanrednu zbirku korespondencije s umjetnicima Rima XVII st. kao i originalne nacрте i skice Berninijeve. Uz arhivske fondove rimskih obitelji u tome se arhivu nalaze i fondovi Kaptola Sv. Petra te rimskih bazilika. Arhiv je od vanrednog značenja za proučavanje gospodarske, političke i društvene povijesti.

U biblioteci se mogu dobiti mikrofilmovi rukopisne građe i kserokopije knjiga. Kako bi se što manje uništavale knjige pri kseroskopiranju, radnici biblioteke su konstruirali poseban aparat za kseroskopiranje u kojem se knjiga samo lista, a snima se odozgo.

Fotolaboratorij u prvom redu izrađuje sigurnosne snimke, a radi i za istraživače. Ako je neki rukopis već snimljen, sve fotokopije se rade iz snimljenog sigurnosnog filma. Ako se naruči za snimanje rukopis koji nije snimljen, tada se snimi cijeli rukopis u sigurnosne svrhe. Ne smije se, naime, dogoditi da se isti rukopis snimi dva puta, osim u izuzetnim slučajevima kada se traže snimke u boji za ilustracije. Na temelju snimljene građe moguće je dobiti i cijele rukopise u pozitiv mikrofilm, o čemu postoji i poseban katalog »Riproduzioni in microfilm positivo di libri esauriti«.

Restauratorska radionica obavlja restauratorske poslove uvezivanja starih rukopisa i restauriranje svih vrsta materijala za pisanje. U unapređenju rada sudjeluju i s drugim sličnim ustanovama, no budući da restauriraju samo za Vatikansku biblioteku u stanju su pratiti uspješnost restauratorskih zahvata kroz duže vremensko razdoblje, pa se u unapređenju tehnike restauriranja oslanjaju najvećim dijelom na vlastito iskustvo.

Biblioteka uvodi i AOP s dva programa: izrada bibliografija i poslovi uprave biblioteke (narudžbe, mikrosnimanje i dr.). Sada su u eksperimentalnoj fazi, a obradom bibliografskih podataka započinju slijedeće godine.

Pri biblioteci je i posebna škola za bibliotekarstvo koja traje jednu godinu. Osnovana je 1934. godine.

Za izobrazbu radnika u arhivima od 1884. godine postoji dvogodišnje školovanje za paleografiju i diplomatiku, a u novije vrijeme otvorena je i škola za arhivistiku koja traje jednu ili, proširena, dvije godine.

Škole su otvorene crkvenim osobama i svjetovnjacima. U svrhu informacije dobili smo i programe škole za bibliotekarstvo i arhivistiku.

4) U okviru programa izrade evidencije o građi što se nalazi u Centralnom državnom arhivu, a odnosi se na današnje područje SFRJ, postavili smo i završili evidentiranje na temelju izrađenih inventara.

Taj posao je započeo pred dvije godine Arhiv SR Slovenije, i na temelju dosadašnjih izrađenih evidencija izradit će se Vodič za arhivsku građu u Archivio Centrale dello Stato što se odnosi na SFRJ.

Prigodom našeg boravka pregledali smo inventare slijedećih fondova, odnosno serija i izradili popise predmeta što se odnose na SFRJ:

1. Ministero dell' interno. Direzione generale della pubblica sicurezza. Ufficio assistenza della polizia (Inventar 309).
2. Ministero dell' interno. Direzione generale della pubblica sicurezza. Divisione affari generali e riservati. II guerra mondiale. Cat. A. (Inventar 704)
3. Segretaria particolare del duce. Repubblica sociale italiana Carteggio riservato (1943—1945). (Inventar 568)
4. Segretaria particolare del duce. Repubblica sociale italiana Carteggio ordinario. (1943—1945).
5. Partito nazionale fascista. Direttorio nazionale Segreteria politica. (1922—1943) (Inventar 590)
6. Partito nazionale fascista. Direttorio nazionale. Segreteria amministrativa. Parte generale e Carteggio con le federazioni (1926—1943) (Inventar 572).
7. Ministero della marina. Direzione generale dei servizi amministrativi. Divisione affari legali. Sezione contratti (1815—1931). (Inventar 603).
8. Ministero della pubblica istruzione. Direzione generale antichità e belle arti. Divisione prima 1927—1929. (Inventar 668).
9. Ministero della pubblica istruzione. Direzione generale antichità e belle arti. Divisione II, 1930—1933 (Inventar 669).
10. Ministero della pubblica istruzione. Direzione generale antichità e belle arti. Divisione III 1929—1960. (Inventar 689).
11. Ministero della pubblica istruzione. Direzione generale antichità e belle arti. Divisione I (1908—1924) (Inventar 691).
12. Ministero della pubblica istruzione. Direzione generale antichità e belle arti. Divisione I. Palazzi reali. Verbali di consegna (1920—1930). (Inventar 701).
13. Ufficio italiano per i cambi (1931—1958). (Inventar 706).
14. Ministero dell'interno. Direzione generale della pubblica sicurezza. Ufficio centrale investigazioni. (1916—1919) (Inventar 282).
15. Ministero della guerra. Comando del Nord dei carabinieri (1940—1944). (Inventar 664).

Gore navedene inventare fondova, odnosno serija, pregledali smo samo J. Kolanović i M. Pandžić, preostale su pregledale kolegice iz SR Slovenije.

Obavili smo uvid u građu fonda Ministero delle terre liberate dal nemico (1919—1944). Ovaj je fond nesređen i još nije izrađen inventar. Sadržajno se odnosi na rad komisije za restituciju ratnih šteta iz prvog svjetskog rata. Tek neznatan dio građe odnosi se i na područje današnje SFRJ, i to u vezi s održavanjem mirovne konferencije u Parizu kao i s obzirom na prijave šteta pojedinih osoba ili ustanova.

Konačno, posjetili smo Ufficio storico della marina militare i zanimali se za građu koja se odnosi na povijest ratne mornarice do 1918. Naime, najveći dio građe austro-ugarske mornarice nalazi se u Ratnom arhivu u Beču. Prema informacijama koje smo dobili dio građe ratne mornarice bio je iz Pule prebačen u Rim, ali je nemarom uništen. Za građu koja se čuva u Ufficio storico della marina militare izrađeni su Titolari, i to 5 svezaka za povijest ratne mornarice od 1793—1918. Prema tom popisu očito je da se nalaze neki manji dijelovi građe iz austro-ugarske mornarice, no sva je građa sređena i popisano po strogo kronološkom redu. U daljem istraživanju bit će potrebno popisati i evidentirati one dijelove koji se odnose na povijest ratne mornarice ukoliko se odnosi na današnje područje SFRJ.

SUMMARY

REPORT ON THE JOURNEY TO ROME 12—19th OCTOBER 1986

The author gives an account of the bussiness visit to the central office for Archive at the Ministry of culture and ambiental goods, upon which special attention was paid to the question of the organisation of archives in Italy, with regards to the informational aids, the methods of micro-film, materia filmed regarding protection, evidention of historical sources concerning the history of the SFR Yugoslavia that are kept at the central government archive. An expedition was undertaken concerning the Secret Vatican Archives.